

До питання психологічної структури фейків під час російсько-української війни

*Назар Максим Миколайович, кандидат психол. наук;
Зінченко Олександр Володимирович, кандидат психол. наук*

1. Пропонується розглядати фейки як необ'єктивні неперевірені повідомлення, що передаються засобами масової комунікації.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «В Україні функціонують біолабораторії, в яких розробляється біологічна зброя, спрямована проти росії». Твердження не має жодних реальних підстав і використовується для виправдання агресії проти України.

2. Ступінь перевіреності та об'єктивності інформації може визначатися кількістю використаних незалежних джерел, що її підтверджують. Під час формування довіри до фейкових повідомлень та їх подальшого розповсюдження індивідууми використовують менше ніж три незалежних джерела підтвердження такої інформації.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «Батько знайомого працює в поліції. Сьогодні його терміново викликали на нараду. Повернувся пізно та нічого не пояснив. Сказав лише збирати речі та бігти до магазину за продуктами на два тижні. Нині їдемо кудись далеко за місто. Не знаю, що відбувається, але мені здається, почалося...».

3. Необ'єктивність фейків полягає в їх залежності від поглядів, упереджень та інтепретацій інформації з боку індивідуумів, які розповсюджують фейки, замість комплексної, багатосторонньої обґрунтованості фактами та доказами.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «До влади в Україні прийшли нацисти». У цьому твердженні викривляються та змішуються поняття «нацизму», «націоналізму» та «патріотизму». Політики, громадські діячі, військові, діяльність яких спрямована на досягнення незалежності від політики рф, позиціюються як «нацисти».

4. Фейки повинні мати певний зв'язок з дійсністю, що сприяє довірі до них. Це означає, що необ'єктивність фейків завжди має відносний характер.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «ЗСУ обстрілюють мирне населення Донбасу». Довіра до цього фейку ґрунтується як на обстрілах мирного населення з боку російських найманців, що подаються як «обстріли з боку ЗСУ», так і на відомій російській практиці розміщення розрахунків у міській забудові, щоб артилерійська відповідь від ЗСУ потрапила по цивільному населенню.

5. Фейки можуть бути як цілеспрямованими (такими, що створюються й розповсюджуються певними політичними, військовими, комерційними структурами спеціально), так і спонтанними (такими, що створюються мимоволі під час особистого чи професійного спілкування індивідуумів).

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «Чули? Валерія Залужного арештували. Розповіді про відправлення послом у Великобританію – фейк».

6. Фейки складаються з когнітивного, емоційного та регулятивного компонентів повідомлення. Ці компоненти функціонують як частини спільної системи опрацювання мисленням людини фейкового повідомлення.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «росія перемагає у війні». Російська пропаганда постійно повторює, що рф перемагає у війні проти України, щоб формувати заданий дискурс мислення серед росіян та українців, маніпулювати громадською думкою, підтримувати бойовий дух росіян і деморалізувати українців.

7. Когнітивний компонент фейкового повідомлення може включати конспірологічне, магічне, міфологічне, катастрофічне та ін. мислення, ефект повторення, ефект ореолу, ефект Барнума-Форера, ефект гуру, ефект зміщення крайнощів, ефект Поліанни, ефект каталізатора, ефект помилки гравця, ефект самозбувального пророцтва тощо.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «Санкції проти рф неефективні, Захід лише шкодить собі цими санкціями». Цей фейк використовується як для переконання західних країн відмовитися від посилення та продовження санкцій, так і для збільшення підтримки війни з Україною серед росіян.

8. Емоційний компонент фейкового повідомлення може включати стимулювання страху, гніву, відчаю, віри у «світле майбутнє» тощо.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «Українські біженці – злочинці та загрожують країнам Заходу, що їх приймають». Цей фейк застосовується для посилення ксенофобії, розпалювання ворожнечі й ненависті в країнах Європи, США та Канади щодо українців, для зменшення підтримки України.

9. Регулятивний компонент фейкового повідомлення може включати фіксування цілі для її досягнення, список дій для виконання, ініціацію відповідної діяльності тощо.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «Українська мова – штучна, насправді це діалект російської мови». У цьому фейку заперечується автентичність, історичність і легітимність української мови, ігнорується її багатовікова історія та самобутність.

10. Ефективність, з якою фейк викликає довіру та розповсюджується, залежить від багатьох чинників, зокрема відповідності вже наявним установкам і переконанням представників цільової аудиторії, емоціям, що вони переживають (в першу чергу страху та гніву), правдоподібності фейкового повідомлення, професійності його оформлення (візуальна, аудіальна складові), факту поширення через соціальні мережі чи новинні сайти, наявності кризового контексту в суспільстві (наприклад, пандемія, війна чи їх очікування) та ін.

Приклад фейку за часів інформаційної, гібридної та повномасштабної війн рф проти України у 2014-2024 рр.: «Україна проводить геноцид російськомовного населення». Цей фейк використовується для розпалення ворожнечі й ненависті до України та українців.